

4. ЦДАВО України. Ф.166, оп.3, спр.91.
5. ЦДАВО України. Ф.166, оп.3, спр.205.
6. ЦДАВО України. Ф.166, оп.3, спр.451.
7. ЦДАВО України. Ф.166, оп.4, спр.863.
8. ЦДАВО України. Ф.166, оп.5, спр.392.
9. ЦДАВО України. Ф.166, оп.9, спр.1327.
10. ЦДАВО України. Ф.166, оп.10, спр.491.
11. ЦДАВО України. Ф.166, оп.10, спр.495.
12. ЦДАВО України. Ф.166, оп.10, спр.1311.
13. ЦДАВО України. Ф.2581, оп.1, спр.28.
14. ЦДАВО України. Ф.2581, оп.1, спр.955.
15. Швець С. Українські шкільні підручники. – Катеринослав: Вид-во Українського Учительського товариства, 1917. – 14 с.

УДК 37. 013

І.П. Лопушинський

***ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕКОМЕНДАЦІЙ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ
СЛУХАНЬ “ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ”
ОСВІТНІМИ ЗАКЛАДАМИ УКРАЇНИ***

У статті аналізується хід обговорення (12 березня 2003 року) на парламентських слуханнях “Про функціонування української мови в Україні” стану і статусу державної мови в галузі освіти України, висвітлюються різні погляди на цю проблему, наводяться позиції з цього питання Президента України Л.Д.Кучми та Голови Верховної Ради України В.М.Литвина. Розглядаються окремі аспекти Рекомендацій парламентських слухань щодо галузі освіти України, показуються перші кроки Українського уряду на шляху їх реалізації.

Проблема функціонування рідної мови завжди перебувала й перебуває на гребені політичного життя багатонаціональних держав. Розвиток і функціонування мов, їх правовий захист, вивчення, збереження і поширення повсякчас є предметом активного обговорення в парламентах розвинених держав світу. Саме від того, якою буде обрана мовна політика взагалі, і в галузі освіти зокрема, залежить і подальший розвиток цих держав. Тут не є винятком і Верховна Рада України, яка своєю постановою від 22 травня 2003 року започаткувала щорічне проведення, починаючи з 2004 року, парламентських слухань, присвячених розвитку та функціонуванню української мови в Україні. Саме висвітленням перебігу таких слухань, станом упровадження їх рішень у життя Урядом і результатами такої політики і зумовлюється актуальність нашої статті.

Мовна політика Української держави на сучасному етапі стала предметом обговорення в ході парламентських слухань провідних українських та зарубіжних політиків і вчених В.Литвина, І.Дзюби, П.Мовчана, В.Яворівського, Л.Григорович, І.Чижа, Л.Танюка, М.Жулинського, С.Гавриша, Л.Онишкевич-Залеської, Б.Олійника, Г.Удовенка, А.Погрібного, Л.Масенко, Ю.Кармазіна, М.Косіва, В.Терена, С.Правденка та ін. Проте нашу увагу в їхніх промовах та виступах привернули лише проблеми мовної політики в галузі освіти України. Саме їхні узагальнені думки з цього приводу і лягли в основу нашого дослідження. А тому метою дослідження і стало висвітлення перебігу парламентських слухань, аналіз ухвалених рішень та показ ходу впровадження ухваленої постанови Українським урядом.

Відповідно до постанови Верховної Ради України від 6 лютого 2003 року (№ 480–IV) 12 березня того ж року в залі пленарних засідань Верховної Ради України пройшли парламентські слухання на тему: “Про функціонування української мови в Україні”.

Учасники слухань, обговоривши мовну ситуацію в державі, відзначили, що українська мова як державна мова в Україні не набула належного поширення в усіх сферах суспільного

життя, у тім числі і в освіті, особливо східного та південного регіонів. Як зазначалося на слуханнях, останнім часом, незважаючи на законодавче закріплення за українською мовою статусу державної, відбувається процес звуження сфери її застосування, що спричиняє соціальну напругу в суспільстві, породжує сепаратистські настрої, суперечить інтересам національної безпеки України та ставить під загрозу її суверенітет і державне самовизначення [1].

“З функціонуванням української мови у нашій державі, – зазначив при відкритті слухань Голова Верховної Ради України В.М.Литвин, – пов’язаний комплекс питань надзвичайно важливих і не завжди простих для осмислення і вирішення” [2]. Ця складність зумовлена кількома причинами. Особливо закарбувалися в історичній пам’яті нашого народу часи, коли українську мову оголошували поза законом, позбавляли націю найневід’ємнішого її права самовираження рідним словом. Як наслідок такої мовної політики впродовж багатьох віків “Україна, – за висловом Президента України Л.Д.Кучми, – за деякими параметрами змушена відтворювати себе. Звичайно, не з нуля, але з досить низьких відміток” [3: 258]. А тому одним із головних параметрів держави (поряд із населенням, територією, армією, державними символами) є державна мова.

Відтак у цій надзвичайно чутливій сфері абсолютно протипоказані спрощено прямолінійні політизовані підходи, нетерпимість, адміністративна сверблячка, прагнення вирішити все і відразу. Потрібен системний, наполегливий і відповідальний пошук виважених компромісних рішень, здатних забезпечувати дальший розвиток української мови і водночас сприяти побудові правової, демократичної держави [2]. З цього приводу академік Національної академії наук України І.М.Дзюба, виступаючи на парламентських слуханнях з основною доповіддю, наголошував на необхідності створення об’єктивних обставин, “які робитимуть українську мову потрібною і престижною для всіх” [4: 7]. Зробити це в наш час буде непросто з огляду на значний стан зрусифікованості українського суспільства, яка, на превеликий жаль, триває й сьогодні. Виступаючи зі співповіддю на слуханнях, Голова Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності Л.С.Танюк зазначав: “Насправді рівень поширеності української мови сьогодні в державі за моніторингом відповідає рівневі 1958 року – рівневі хрущовської відлиги. Тепер, як і тоді, української навчаються лише 21 відсоток школярів*. На Донеччині, де українці складають 51 відсоток, тільки 12 відсотків школярів навчаються української. В самому Донецьку цей показник дорівнює 6 відсоткам, в Єнакієво і Макіївці – 4. Не кращий стан справ і на Луганщині. В Красному Лучі з 30 шкіл жодної української” [4: 11].

Як зазначав у своєму виступі голова Луганського обласного товариства “Просвіта” В.Семисяга, в області практично відсутні національні дитячі садки. А якщо говорити про середню освіту, то й тут багато дutoї статистики. Адже 18 міст і районів області, а це 61 відсоток, не мають зовсім або ж відкрили одну-три, максимум три-чотири українські школи. “Що це за школи? Засвідчує приклад зі Станично-Луганського району. Там відкрили єдину на район українську школу, в якій навчається, аж страшно назвати, 14 всього дітлахів, рідною мовою. В той же час в області з горем пополам навчаються українською мовою тільки 22,6 відсотка учнів. У ряді міст вони не навчаються українською мовою зовсім. А чи є в тих школах українські бібліотеки, про це вже й годі говорити.

Стосовно вищих навчальних закладів, то крім педагогічного університету, всі інші академії та національні університети не тільки продовжують зрусифіковувати українську молодь, а й ще їхні науковці прямо чи завуальовано заявляють, що ніколи не було, не буде ні української мови, ні Української держави” [4: 61–62].

* Як уточнив у ході слухань голова Державного комітету телебачення та радіомовлення України І.С.Чиж, це відсоток навчання російською мовою в Україні.

Як стверджує Л.С.Танюк, “в Криму українська громада налічує 700 тисяч осіб, за чисельністю вона (посідає) друге місце після росіян, але там тільки нещодавно почала працювати єдина поки що на весь Крим українська гімназія, в декількох школах відкрилися українські класи...”** [4: 11].

У своєму виступі на слуханнях І.С.Чиж – голова Державного комітету телебачення та радіомовлення в Україні – зазначав, що в останні роки в Україні розширилася мережа дошкільних навчальних закладів з українською мовою виховання. Нині 11 мільйонів дітей у таких закладах виховуються українською мовою. На переконання І.С.Чижа, позитивною є також динаміка зростання кількості шкіл з українською мовою навчання. Сьогодні 73 відсотки школярів навчаються українською мовою. Планомірний процес утвердження державної мови відбувається в навчальних закладах усіх типів. Так, у вищих педагогічних навчальних закладах різних рівнів акредитації до 90 відсотків студентів навчається українською мовою. У цілому ж кількість студентів ВНЗ з державною мовою навчання збільшилася порівняно з 1993 роком вдвічі [4: 20].

Водночас у значній частині новостворених вищих навчальних закладів приватної форми власності викладання здійснюється не державною мовою. Це тривожний сигнал не тільки для освітян, а й усіх причетних до реалізації державної мовної політики. Крім того, якщо школи з українською мовою навчання та ВНЗ в цілому забезпечені підручниками з рідної мови, літератури, історії України, то українськомовних підручників з математики, фізики та деяких інших дисциплін не вистачає. Такий стан справ негативно позначається на навчальному процесі. Крім того, невинувато затягнувся перехід на викладання державною мовою в деяких районах східного і південного регіонів України, особливо в Автономній Республіці Крим. І неможливо все пояснити лише недостатністю фінансування. Інколи просто бракує державницького підходу до вирішення цієї непростой, але суспільно значущої проблеми [4: 21].

Отже, ситуація з українською мовою, як бачимо, не проста. Попри відсутність міжнаціональних конфліктів, досягнуту стабільність і толерантність у міжетнічних стосунках, законодавче та реальне забезпечення прав усіх національних меншин в Україні мовне питання перетворюється на дестабілізуючий чинник суспільного життя, що гальмує процес творення суверенної, демократичної, правової держави [1].

Своєю постановою Верховна Рада зобов'язала Кабінет Міністрів України “забезпечити впровадження української мови в усі сфери навчально-виховного процесу та позанавчальної діяльності навчальних закладів державної та комунальної форм власності”. Крім того, з метою забезпечення належного функціонування української мови, розвитку освіти українською мовою в АРК передбачено щорічне державне замовлення Таврійському національному університету ім.В.І.Вернадського на підготовку фахівців з української мови і літератури заочної форми навчання в кількості 50 осіб, а також доручено вжити заходів щодо забезпечення в першочерговому порядку підручниками учнів загальноосвітніх навчальних закладів АРК, які навчаються українською мовою. У Державному бюджеті 2004 року також передбачено 3 млн.гривень на будівництво школи-гімназії з українською мовою навчання у м.Сімферополі та 1 млн.грн на будівництво школи-гімназії з українською мовою навчання у м.Ялті.

Що ж останнім часом зроблено урядом України для реалізації Рекомендацій парламентських слухань в галузі освіти? Наведемо тут окремі положення з відповіді віце-

** Як зазначив у своєму виступі В.Кисельов – перший заступник Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим – у навчальних закладах Автономії всі учні вивчають українську мову. Тут розроблено п'ятирічну програму розвитку освіти державною мовою. Головна ідея програми – створення моделі школи з двома-трьома мовами навчання, що дасть можливість у майбутньому кожному кримчаку володіти як державною, так і рідною мовою. На сьогодні в кожній шостій школі півострова є клас з українською мовою навчання. Порівняно з 2002 роком їх кількість зросла на 50 відсотків. У Сімферополі, Ялті, Алушті, Феодосії відкрито школи з українською мовою навчання [4: 34].

прем'єр-міністра України Дмитра Табачника на депутатські запити народного депутата України Павла Мовчана.

Так, в усіх навчальних закладах системи загальної середньої освіти запроваджено обов'язкову державну підсумкову атестацію з української мови.

У вищих навчальних закладах запроваджено обов'язковий вступний іспит з української мови, який складають щороку понад 120 тис. вступників.

Для навчальних закладів випущено українською мовою нове покоління підручників.

Однією з обов'язкових вимог при ліцензуванні навчальних закладів, атестації педагогічних працівників і керівників освіти, укладанні з ними контрактів є врахування переходу на навчання українською мовою та ступінь володіння нею всіх педагогічних працівників.

Разом із тим на сьогодні незадовільними є темпи створення мережі навчальних закладів з українською мовою навчання в Автономній Республіці Крим, у містах Донецьк, Дніпропетровськ, Севастополь.

Існує проблема із забезпеченням підручниками й навчальними посібниками українською мовою, зокрема професійно-технічних училищ та вищих навчальних закладів.

За станом на вересень 2003 року забезпеченість підручниками шкіл і класів з українською мовою навчання становила 85 відсотків.

Напередодні нового 2003–2004 навчального року Міністерство освіти Автономної Республіки Крим отримало лише 5 тисяч підручників для шкіл і класів з українською мовою навчання.

Отже, робота над утвердженням і розширенням функціонування української мови в галузі освіти України має бути чітко спланованою і координованою. Саме цьому слугуватиме Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2003 № 1546, висвітлення процесу реалізації якої і стане наступним нашим дослідженням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Рекомендації парламентських слухань “Про функціонування української мови в Україні. Постанова Верховної Ради України від 22 травня 2003 року № 886–IV.
2. Своєю любов'ю і відданістю оберігати і захищати рідне слово та мову. Із вступного слова Голови Верховної Ради України Володимира Литвина на відкритті парламентських слухань “Про функціонування української мови в Україні” // *Голос України*. – 2003. – 14 березня.
3. Кучма Л.Д. Україна – не Росія. – М.: Время, 2004. – 560 с.
4. Матеріали парламентських слухань “Про функціонування української мови в Україні”. 12 березня 2003 року. Поточний архів Верховної Ради України за 2003 рік. – 66 с.
5. Відповіді на депутатські запити народного депутата України Павла Мовчана “Щодо стану реалізації рекомендацій парламентських слухань “Про функціонування української мови в Україні” // *Слово Просвіти*. – 2004. 11 березня.

УДК 378. 1(477)

Р.А. Петришин

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ПОДЕБРАДАХ (1922–1939 РР.)

Реформування системи освіти в Україні передбачає широке використання національної культури, сучасних досягнень науки, надбань педагогічного досвіду минулого. Тому важливим завданням сучасної науки є вивчення і аналіз розвитку українського шкільництва за межами України, виявлення тих провідних ідей, на яких воно базувалося, використання досвіду і традицій минулого в розбудові сучасної школи.